

VA-schakt i Eskilstuna centrum

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Eskilstuna 557:1, stadslager
Fristaden 1:6
Eskilstuna socken
Eskilstuna kommun
Södermanlands län
Södermanland

Oskar Spjuth

VA-schakt i Eskilstuna centrum

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Eskilstuna 557:1, stadslager

Fristaden 1:6

Eskilstuna socken

Eskilstuna kommun

Södermanlands län

Södermanland

Oskar Spjuth

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Samtliga foton av Oskar Spjuth om inget annat anges.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

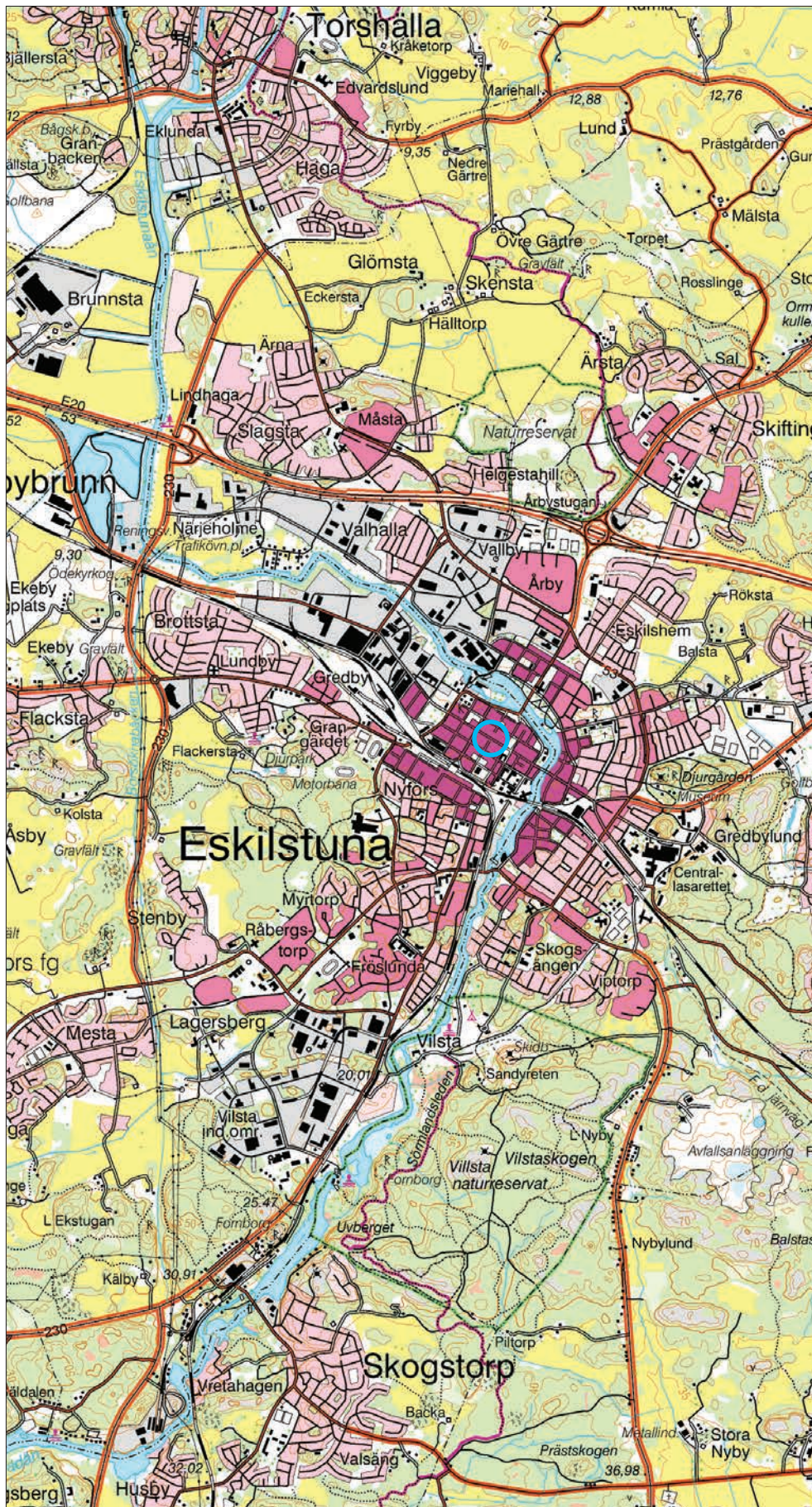
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 799944.

ISBN 978-91-7453-765-9

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

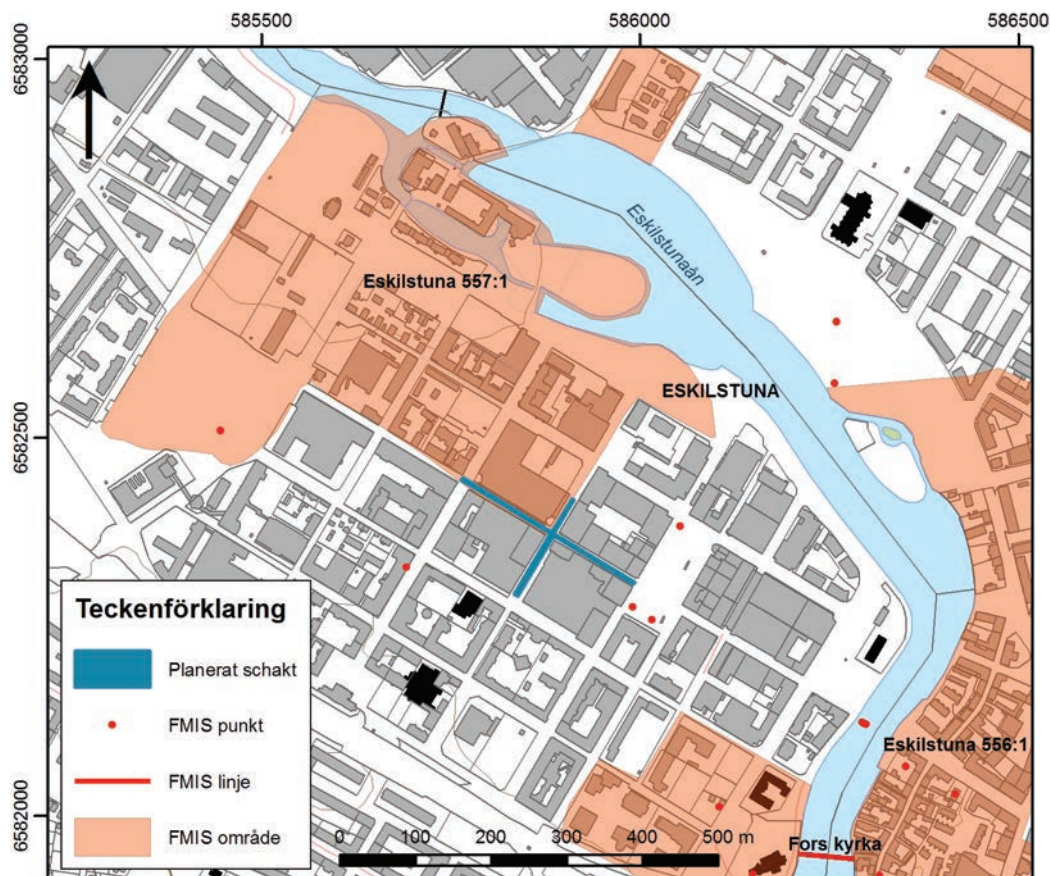
Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte, metod och genomförande	6
Historisk bakgrund	7
Undersökningens förutsättningar	7
Undersökningsområdet	7
Tidigare undersökningar	7
Undersökningsresultat	8
Schakt 1	8
Schakt 2–3	9
Utvärdering	10
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med underhåll av VA-ledningar i Eskilstuna utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Ett 64 meter långt schakt grävdes i Kriebsengatan för ny VA, där berggrunden påträffades. I Kungsgatan besiktigades två 40–45 m² stora schakt för byte av VA-serviser. Samtliga schakt var störda av en stor mängd tidigare ledningsdragningar. Ingenting av antikvariskt värde påträffades (figur 1–2).

Figur 2. Det planerade schaktet i mörkeblått visas här tillsammans med registrerade lämningar ur Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister (FMIS) mot bakgrund av digitala Fastighetskartan (förenklad). Skala 1:10 000.

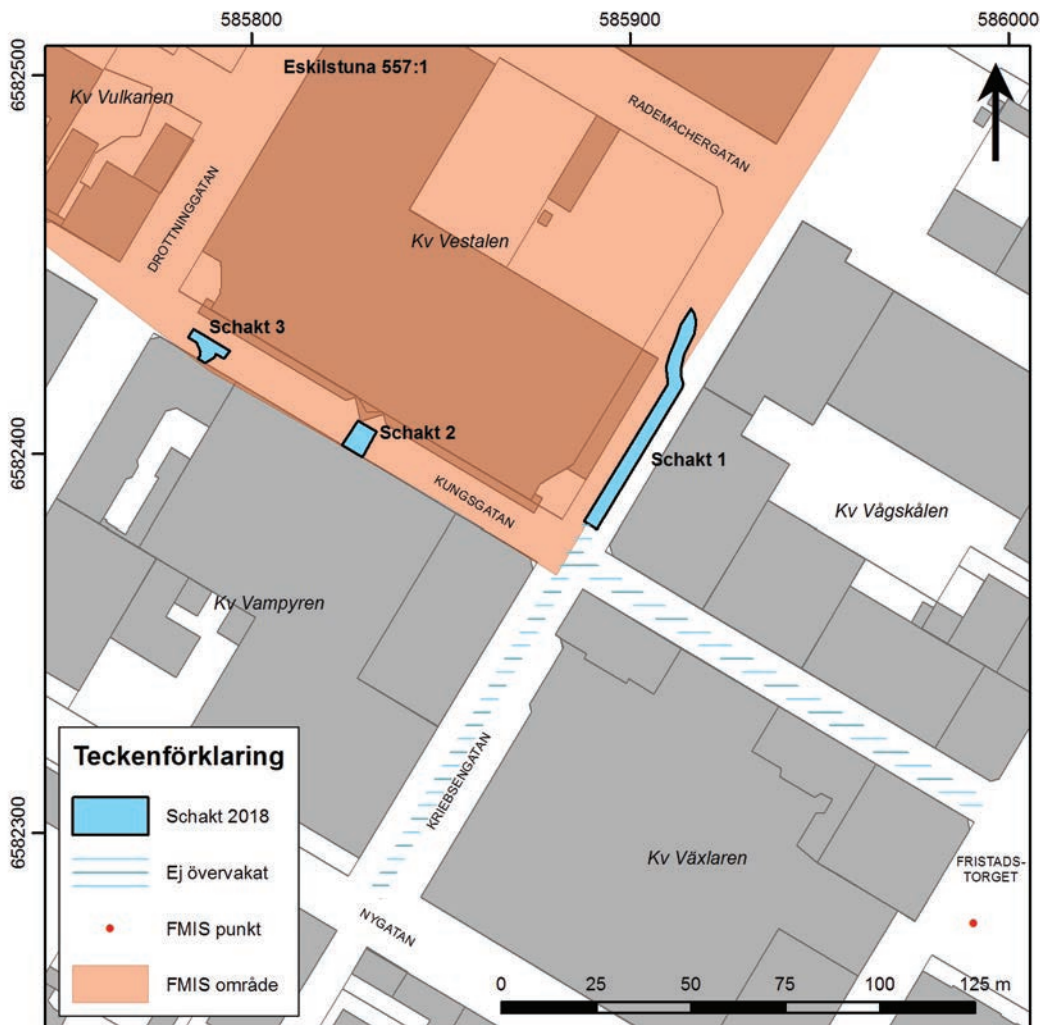
Inledning

I samband med markarbeten i Kungsgatan och Kriebsengatan i Eskilstuna utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) under 2018 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning, detta eftersom markingreppen berörde forn lämning Eskilstuna 557:1, stadslager. Markarbetena bestod av nedläggning av nya VA-ledningar längs en sträcka samt byte av VA-serviser. Den arkeologiska undersökningen utfördes på beställning av Eskilstuna kommun efter beslut av Länsstyrelsen i Södermanlands län. Eskilstuna kommun har bekostat arbetet. Oskar Spjuth var projektledare för den arkeologiska undersökningen som genomfördes av Oskar Spjuth och Maud Emanuelsson. Oskar Spjuth har sammanställt denna rapport.

Syfte, metod och genomförande

Den arkeologiska undersökningen utfördes eftersom sannolikheten bedömdes som stor att konstruktioner och fynd från äldre bebyggelse skulle påträffas.

Undersökningen genomfördes genom att arkeolog övervakade schaktningsarbetena eller efterbesiktigade schakt som grävdes i befintliga schakt. Fokus vid schaktningsövervakningen har varit på schakten i anslutning till Eskilstuna 557:1 (figur 3). Ett schakt för nya VA-ledningar övervakades i Kribsengatan till en sträcka av 63 meter (schakt 1). Schaktet var cirka 2,6 meter djupt, och i överkant 4 meter brett. Två schakt för VA-serviser besiktigades i Kungsgatan mellan Kribsengatan och Drottninggatan (schakt 2–3). Schakten var mellan 40 och 45 m² stora med ett djup på mellan 1,7 och 3,2 meter. Ett antal schakt grävdes för VA-serviser i befintliga schakt i Kungsgatan mellan Kribsengatan och Fristadstorget. Dessa låg utanför det kända fornlämningsområdet men ett par av dem inspekterades på plats i samband med schaktningsövervakningen, ingen ytterligare dokumentation gjordes dock. Vid behov har schaktväggar och schaktbotten handrensats för att klargöra förekomst av kulturlager. Då inga konstruktioner eller fynd av äldre bebyggelse framkom har inga ytterligare åtgärder utförts.

Figur 3. Schakt 1–3 utmarkerade i relation till befintlig bebyggelse. Skrafferad yta schaktningsövervakades inte då detta område bedömdes som stort sedan tidigare. Skala 1:2 000.

Historisk bakgrund

Eskilstuna är beläget intill Eskilstunaån som förbinder Mälaren med Hjälmaren. Området runt Eskilstunaån är rikt på fornlämningar från bronsålder till järnålder. Tuna som ortnamn nämns i det historiska källmaterialet första gången 1122–1124 och ett johanniterkloster etableras i orten under slutet av 1100-talet. Eskilstuna nämns första gången 1266 i samband med ett donationsbrev till klostret. Eskilstunas urbanisering är omdiskuterad. På en karta över Eskilstuna stads ägor från 1647 består västra sidan om ån av lerjordar tillhörande staden och hårdvall mot ån. Förutom Fors kyrka verkar ingen större bebyggelse ha etablerats på västra sidan Eskilstunaån förrän under andra halvan av 1600-talet när Reinhold Rademacher anlade sin järnmanufaktur på orten. Bebyggelsen kom att kallas Carl Gustafs stad, och fick stadsprivilegium 1659. I samband med nybyggnationen planerades gatunätet i ett symmetriskt rutnät som finns kvar än idag (Järpe 1982).

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet utgjordes av en del av Kungsgatan mellan Fristadstorget och Drottningsgatan samt en del av Kribsengatan. Området bestod av gågator i stadsmiljö omgivna av flervåningshus men butikslokaler i bottenplan.

Tidigare undersökningar

Ett antal tidigare arkeologiska undersökningar har gjorts inom Eskilstuna 557:1, i huvudsak i kvarteren nordväst om 2018 års undersökning i området kallat Rademachermedjorna.

Vid en förundersökning i kvarteret Valsverket 2014 kunde ploglager som daterades till 1600- eller 1700-tal identifieras i flera av schakten. Ovanpå ploglagret fanns ett lager med slagg som sannolikt hör från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. En byggnad identifierades med datering till slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet (Pettersson 2014). Ytterligare en arkeologisk undersökning gjordes i kvarteret Valsverket 2016, då flera byggnadslämningar från 1700- och 1800-talet identifierades. I ett schakt påträffades ett flätverk ovanpå den naturliga undergrunden (Harrysson 2016).

En arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Bruksgatan och i kvarteret Vallonen utfördes 2014. Det påträffades slagglager ute i Bruksgatan och inne i kvarteret Vallonen påträffades en byggnadslämning från slutet av 1800-talet (Ros 2015).

Vid en förundersökning i kvarteret Vulkanen fanns indikationer på äldre bebyggelse samt fynd med datering till 1600–1800-tal (Pettersson 2014).

Undersökningsresultat

Schakt 1

Schakt 1 grävdes för nedläggning av ny VA i Kriebsengatan. Schakt 1 grävdes till en början genom befintliga schakt (figur 4). Sporadiskt förekom omrörda kulturlager ovanpå moderna fyllnadsmassor. I östra schaktväggen framkom sprängda block (största blocken $1,3 \times 1$ meter stora). Under stenarna på 2,4 meters djup låg en rustbädd av trästockar ovanpå ett skikt av humöst material, tolkat som en förmultnad risbädd. Sannolikt kommer rustbädden och stenarna från utfyllnad av marken i samband med byggnation under andra halvan av 1900-talet. I södra änden av schaktet, mot korsningen vid Kungsgatan, gick schaktet genom berggrunden (figur 5).

Figur 4. Påbörjad schaktning för VA-ledning i schakt 1. Till höger i bild ses övre delen av utfyllnaden med spruckna block. Övriga delar av schaktet var störda av senare ingrepp. Foto från söder.

Figur 5. Schakt 1 från norr. I schakten uppnåddes berggrunden som fick borrar bort. Foto från norr.

Schakt 2–3

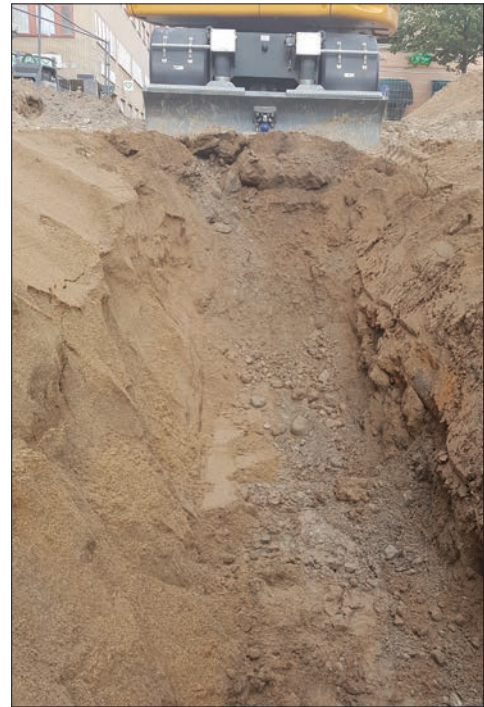
I Kungsgatan grävdes schakt 2 och 3 för underhåll av VA-serviser. Eftersom dessa schakt gjordes i redan befintliga schakt har dessa enbart efterbesiktigats. Schakt 3 utvidgades från servisen för nedläggning av nya VA-ledning, men även här berördes bara moderna fyllnadsmassor och ledningar (figur 8). I båda schakten fanns ett stort antal ledningar och inget av antikvariskt värde påträffades (figur 6–7).

Figur 6. Schakt 2 sett från norr. Schaktet bestod av ett stort antal ledningar och moderna fyllnadsmassor. Foto Maud Emanuelsson.

Figur 7. Schakt 3 sett från öster. Schaktet berörde enbart moderna utfyllnadsmassor och ledningar. En cementkulvert (till höger i bild) var även synlig i schakt 2.

Figur 8. Schakt 3, där schaktet drogs i Kungsgatan för nedläggning av ny VA-lösning. Foto från öster.

Utvärdering

Den arkeologiska undersökningen har utförts i enlighet med beslut från Länsstyrelsen i Södermanlands län. Markingreppen gjordes i gatorna i anslutning till fornlämning Eskilstuna 557:1. Den del av gatan som framkom vid schaktningsövervakningen visar att stora markingrepp tidigare gjorts i gatorna. Kvarteren Vestalen, Vampyren, Vågskålen och Växlaren som omgärdat undersökningsområdet är bebyggda med stora hus, i vissa fall med parkeringshus i källarplanet. Arbetena med storskalig bebyggelse i modern tid har sannolikt försämrat chanserna att påträffa bevarade kulturlager kring kvarteren. Ett antal schakt för VA-serviser grävdes även i Kungsgatan på sträckan Kriebsengatan–Fristadstorget. Ett par av dessa stod öppna vid tiden för den arkeologiska undersökningen och kunde därför överskådligt besiktigas. Även här återfanns bara moderna ledningar och utfyllnadsmassor. Ingenting av antikvariskt värde framkom vid undersökningen.

Referenser

- Harrysson, I. 2016. *Kvarteret Valsverket. Smidesanläggningar från 1700-talet*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2016:47. Västerås.
- Järpe, A. 1982. *Eskilstuna, Torshälla. Medeltidsstaden 16*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Pettersson, B. 2014. *Valsverket. Nyare tid*. Sörmlands museum. Arkeologiska meddelanden 2014:10. Nyköping.
- Ros, J. 2017. *Kulturlager från 1600-talet vid Rademachersmedjorna i Eskilstuna*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2015:31. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM16168
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2179-2017, 2017-05-10
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	Februari–augusti 2018
<i>Personal:</i>	Oskar Spjuth (projektledare) Maud Emanuelsson (arkeolog)
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Eskilstuna
<i>Socken:</i>	Eskilstuna
<i>Fastighet:</i>	Fristaden 1:6
<i>Fornlämning:</i>	Eskilstuna 557:1, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	65F 8IS Eskilstuna
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6582380/Y585891 (S av schakt 1)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell inprickning
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längdxbredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
1	63×4	2,6	240	Gata i stadsbebyggelse	Schakt för VA-ledning	–
2	7,8×5,5	3,2	45	Gata i stadsbebyggelse	Schakt för underhåll av VA-servis	–
3	11×6	1,7	40	Gata i stadsbebyggelse	Schakt för underhåll av VA-servis samt ny VA-ledning	–